

Opis źródła:

Poniższe źródło to zarządzenie wojewody stanisławowskiego Bronisława Nakoniecznikow - Klukowskiego z sierpnia 1930 r. w kwestii zapobiegania wymierzonym przeciwko ludności polskiej akcjom sabotażowym dokonywanym przez Ukraińską Organizację Wojskową. Dokument zawiera także zalecenia, jak postępować już po dokonaniu przestępstwa, o które można by podejrzewać członków UOW. Województwo stanisławowskie – obok lwowskiego i tarnopolskiego – miało w idei UOW zostać oderwane od II Rzeczypospolitej i włączone w granice niepodległej Ukrainy, do powstania której ta nacjonalistyczna organizacja dążyła. UOW powstała w 1920 r., uważana była przez stronę polską na nielegalną. Od 1929 r. była częścią Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów. UOW prowadziła szeroko rozumianą działalność terrorystyczną i sabotażową, nastawioną na walkę głównie z Polakami. Zorganizowała między innymi zamachy – na szczęście nieudane – na Józefa Piłsudskiego i prezydenta Stanisława Wojciechowskiego. Zamordowała na przykład Sydira Twerdochliba, ukraińskiego poetę i polityka, stojącego na stanowisku uznania władzy polskiej nad Galicją Wschodnią¹.

Miejsce wydania.

Sabotaże nacjonalistów ukraińskich oraz akcja represyjna władz polskich w Małopolsce wschodniej w 1930 roku w świetle dokumentów, wybór, wstęp i opracowanie A.A. Ostanek, Warszawa 2018, s. 26–28.

Miejsce przechowywania źródła:

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, zespół archiwalny 121, inwentarz zespołu archiwalnego 3c,teczka archiwalna 607, arkusz 86a–86b.

Tekst źródła:

1930 sierpień 20, Stanisławów – Zarządzenie prewencyjno-represyjne wojewody stanisławowskiego Bronisława Nakoniecznikow-Klukowskiego w związku z działalnością Ukraińskiej Organizacji Wojskowej [Do wszystkich starostów powiatowych województwa stanisławowskiego]

Tajne!

---

¹ R. Torzecki, *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*, Kraków 1989, passim.

Od kilku tygodni zbrodnicza działalność UOW wykazuje znaczne natężenie na terenie województwa lwowskiego i tarnopolskiego, a ostatnio i na obszarze [tut]ejszego] województwa (podpalenie 2 stert zboża w Horodence, 3 stert w Pawełczu, pow[iat] Stanisławów).

Przeprowadzone dochodzenie wykazały ponad wszelką wątpliwość winę UOW, jak niemniej fakt, że wykonawcami wszystkich podpażeń i napadów jest młodzież ukraińska, przeważnie gimnazjalna.

Aby położyć tamę tym zbrodniom i gwałtom, oraz aby zapewnić ochronę mienia, władze administracyjne winne wyteżyc wszelkie siły i użyć wszelkich możliwych i dopuszczalnych środków, a dla osiągnięcia tego celu winne postępować w sposób jak najbardziej rygorystyczny.

W tym celu zarządzam, co następuje:

Akcja prewencyjna:

1. Pogłębienie wywiadu

Panowie Starostowie pogłębią wywiad celem uzyskania informacji o planowych sabotażach.

2. Stróże nocni

Właścicielom dóbr (Polakom) oraz właścicielom większych przedsiębiorstw przemysłowych (przemysł drzewny, rafineryjny itp.) należy zalecić ustanowienie straży nocnych, celem pilnowania dobytku, zalecić im zaopatrzenie straży w broń i wydać im potrzebne zezwolenie na broń. Stróżami nocnymi winni być ludzie pod każdym względem pewni, o ile możność narodowości polskiej.

3. Legitymowanie osób napotkanych

Organom PP należy wydać polecenie, by w czasie patrolowania po wsiach legitymowały osoby napotkane w szczególności w nocy zwłaszcza osoby o wyglądzie inteligentnym. Przy legitymowaniu organa PP winne zająć postawę na „gotuj broń” aby uniknąć zaskoczenia ze strony sabotażystów, którzy zaopatrzeni są w broń i mogą jej użyć celem udaremnienia aresztowania.

4. Kontrola wart gminnych

Naczelnikom gmin należy zwrócić uwagę na te postanowienia ustawy gminnej, które traktują o odpowiedzialności materialnej gminy, za szkody spowodowane zaniedbaniem przez gminę obowiązków względem policji miejscowej na niej ciążących (§ 34. Ust[awy] gminnej).

Naczelnicy więc gminni winni baczyć, aby warty gminne spełniały należycie swe obowiązki, w tym też celu winni oni przeprowadzać kontrolę wart i to niezależnie od kontroli spełnianej przez organa PP.

5. Kontrola cudzoziemców i obcych

Organom PP należy wydać polecenie, aby skrupulatnie przeprowadzały kontrolę cudzoziemców oraz osób obcych, przybywających do gminy – nadto, aby zwracały baczność uwagę na młodzież studiującą (studentów od IV [klasy] gimnazjalnej i akademików) oraz członków „Płasta”.

Akcja represyjna:

1. Meldowanie o wypadku

Panowie Starostowie wydadzą organom PP polecenie, aby w razie zajścia jakiegokolwiek wypadku, który nasuwał przypuszczenie, że jest dziełem sabotażystów, bezzwłocznie meldowali o tym swoim przełożonym, tudzież nawiązali natychmiast kontakt z sąsiednimi powiatami, powiadamiając ich o wypadku sabotażu, jako też z miejsca rozwinęli pełną inicjatywę w kierunku zorganizowania pościgu i wzajemnej pomocy.

Powiatowy Komendant [PP] z chwilą otrzymania meldunku udaje się natychmiast osobiście na miejsce czynu celem przeprowadzenia śledztwa, powiadamiając uprzednio o wypadku Pana Starostę, który osobiście winien pokierować całą akcją pościgową i obławą, wydać stosowne zarządzenia i w ogóle przedsięwziąć wszelkie środki, zmierzając do wykrycia sprawców sabotażu.

2. Specjalne warty gminne

W razie zaistnienia wypadku sabotażu zarządzają Panowie Starostowie ustanowienie specjalnej warty gminnej na miejsce sabotażu oraz w najbliższej okolicy względnie powiecie, a to wedle oceny Pana Starosty.

3. Odpowiedzialność materialna gminy

W wypadku sabotażu na liniach pocztowych lub kolejowych nałożą Panowie Starostowie na dotyczącą gminę na podstawie postanowienia ustawy gminnej obowiązek zwrotu wyrządzonej szkody i oszacowania szkód dokonanego przez Dyрекcję Poczty i Telegrafów lub też Dyрекcję Kolejową.

Zwracam specjalnie uwagę Panom Starostom na szybkość meldunków doraźnych, tak ze strony organów PP w stosunku do Panów Starostów, jako też ze strony Panów Starostów w stosunku do tut[ejszego] Urzędu Wojewódzkiego.

Panowie Starostowie winni przedkładać doraźne meldunki tut[ejszego] Urzędowi nie tylko o zaszłych wypadkach sabotażu, lecz także o dalszym przebiegu śledztwa, tak by Urząd Wojewódzki miał dokładny obraz prowadzonego śledztwa i jego wyniku.

W końcu nadmieniam, że Komendant Wojewódzki wydaje równocześnie Powiatowym Komendantom PP analogiczne zarządzenia polecając im zorganizowanie punktów alarmowych celem przeprowadzenia skutecznej obławy w razie zajścia sabotażu.

W tym też celu zechcą Panowie Starostowie ustalić w porozumieniu z Powiatowymi Komendantami i z sąsiednimi Starostami te punkty. Koniecznym jest, aby Powiatowi Komendanci PP przeprowadzali kontrolę nocną patroli policyjnych.

O odpowiedni kredyt na koszty podróży oraz na wywiad zwracam się do Ministra Spraw Wewnętrznych.

Równocześnie zwracam się do Dyrekcji Poczty i Telegrafów we Lwowie o zarządzenie zaprowadzenia dyżurów nocnych na poczcie w Kołomyi, Śniatynie, Horodence, Tumaczu, Rohatynie, Dolinie, Kałużu, Skolem i Kosowie.

Podając powyższe wytyczne postępowania polecam Panom Starostom jak najściślej do nich się zastosować i z całą energią przystąpić do sparaliżowania roboty wywrotowej UOW, gdyż tego wymaga godność władzy i interes Państwa.

Równocześnie zaznaczam, iż za całość bezpieczeństwa w powiecie czynię odpowiedzialnym Pana Starostę, tudzież Powiatowego Komendanta PP.

Słowniczek pojęć:

Bronisław Nakoniecznikow-Klukowski – lekarz, wojewoda stanisławowski, lwowski, warszawski, minister rolnictwa i reform rolnych, wiceminister spraw wewnętrznych – <https://timenote.info/pl/Bronislaw-Nakoniecznikow-Klukowski>

Horodenka – miasto na Ukrainie, w obwodzie iwanofrankiwskim – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Horodenka;3912748.html>

Pawelcze – miejscowość w dawnym powiecie stanisławowskim; na początku lat 20. XX w. miała 156 budynków z przeznaczeniem mieszkalnym. Za: *Skorowidz miejscowości*

Rzeczypospolitej Polskiej, t. 14: *województwo stanisławowskie*, Warszawa 1923, s. 17.

Stanisławów – obecnie Iwano-Frankiwszk – miasto w zachodniej Ukrainie, stolica obwodu iwanofrankiwskiego – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Iwano-Frankiwszk;3915788.html>

UOW – Ukraińska Organizacja Wojskowa: podziemna organizacja zbrojna, działająca od 1920 r., założona przez byłych oficerów Korpusu Strzelców Siczowych i Ukraińskiej Armii Galicyjskiej – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Ukraisnska-Organizacja-Wojskowa;3991014.html>

PP – Policja Państwowa.

§ 34. *Ust[awy] gminnej* – austriacka ustawa gminna z 12 VIII 1866 r. Zapis wspomnianego § 34 brzmiał: „Gdyby kto poniósł szkodę z powodu zaniedbania przez gminę obowiązków, względem policji miejscowej na niej ciążących, winna gmina poniesioną szkodę wynagrodzić. W szczególności obowiązana jest gmina wynagrodzić szkodę, wyrządzoną w jej obrębie przez gwałt publiczny przy zbiegowisku dokonany, jeżeliby ani jeden ze sprawców nie był schwytanym, a na gminie ciążyła wina niedbałości w zapobieżeniu temu gwałtowi. Orzeczenie względem obowiązku wynagrodzenia szkody, wyda polityczna władza powiatowa, za poprzednim wysłuchaniem Wydziału Powiatowego. Jeżeli co do wysokości wynagrodzenia porozumienie się między gminą i poszkodowanym nie nastąpi, wynagrodzenie to ma być poszukiwanym zwykłą drogą prawa” – *Ustawa gminna z 12. sierpnia 1866. Ustawy o Obszarach dworskich i Reprezentacji powiatowej, Ordynacja wyborcza dla Gmin i powiatowa obowiązujące dla Galicji wraz z W. Ks. Krakowskim tudzież zasadniczych podstawach urzędzenia Gmin i przynależności do Gminy z dodanym rejestrem abecadłowym*, Lwów 1867. Za: *Sabotaże nacjonalistów...*, s. 28, przyp. 2 [zob.:

<http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/doccontent?id=20131> –

„*Plast*” – ukraińska organizacja skautowa, istniejąca od 1911 r.; współpracowała z UOW i innymi ukraińskimi organizacjami o zabarwieniu nacjonalistycznym – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Plast;3958306.html>

Kołomyja – miasto na Ukrainie, w obwodzie iwanofrankiwskim –

<https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/ko%C5%82omyja.html>

Śniatyń – miasto na Ukrainie, położone w obwodzie iwanofrankiwskim –

<https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Aniatyn> [dostęp dn. 15 VI 2024 r.].

Horodenka – miasto na Ukrainie, leżące w obwodzie iwanofrankiwskim –

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Horodenka;3912748.html>

Thumacz – miasto na Ukrainie, leżące w obwodzie iwanofrankiwskim –

[https://pl.wikipedia.org/wiki/T%C5%82umacz_\(miasto\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/T%C5%82umacz_(miasto))

Rohatyń – ukraińskie miasto w obwodzie iwanofrankiwskim –

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Rohatyn>

Dolina – miasto na Ukrainie, w obwodzie iwanofrankiwskim –

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Dolina;3893520.html>

Kaluź – miasto położone w obwodzie iwanofrankiwskim na Ukrainie –

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kaluź;3919437.html>

Skole – niegdyś miasto powiatowe w dawnym województwie stanisławowskim; na początku lat 20. XX w. miało 780 budynków z przeznaczeniem mieszkalnym. Za: *Skorowidz*

miejsowości Rzeczypospolitej Polskiej, t. 14: *województwo stanisławowskie*, Warszawa 1923, s. 15.

Kosów – leżące na Ukrainie miasto w obwodzie iwanofrankińskim –
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kosow;3926185.html>

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Jakie niepożądane działania wobec Polaków przeprowadzali członkowie Ukraińskiej Organizacji Wojskowej?
2. Na podstawie źródła scharakteryzuj strukturę wiekową UOW.
3. Jakie działania prewencyjne podjął wojewoda stanisławowski celem walki z działalnością UOW?
4. Jakie obszary i punkty szczególnie narażone były na ataki ze strony członków UOW? Z czego mogło to wynikać?
5. W jaki sposób wojewoda zadbał o odpowiednie działania na poziomie gmin?
6. Jak zakończył się konflikt polsko-ukraiński o Galicję Wschodnią po I wojnie światowej?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Jakie cele stawiała sobie Ukraińska Organizacja Wojskowa?
2. Zdaniem niektórych historyków nazwa „Ukraińska Organizacja Wojskowa” celowo mogła nawiązywać do nazwy „Polska Organizacja Wojskowa”. Jaki mógł być tego powód?

Literatura pomocnicza:

Ajnenkiel A., *Polityka Polski w stosunku do Ukraińców w okresie międzywojennym. Wybrane problemy*, w: *Polska – Ukraina: trudne pytania*, t. 1–2. *Materiały II międzynarodowego seminarium historycznego „Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1918–1947”*, Warszawa, 22–24 maja 1997, Warszawa 1998, s. 11–28.

Grünberg K., Sprengel B., *Trudne sąsiedztwo. Stosunki polsko-ukraińskie w X–XX wieku*, Warszawa 2005, s. 320–435, 483–494.

Kuczerepa M., *Polityka narodowościowa Drugiej Rzeczypospolitej wobec Ukraińców w latach 1919–1939*, w: *Polska – Ukraina: trudne pytania*, t. 1–2. *Materiały II międzynarodowego seminarium historycznego „Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1918–1947”*, Warszawa, 22–24 maja 1997, Warszawa 1998, s. 29–46.

Kulińska L., *Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922–1939*, Kraków 2009, s. 71–401.

Litwiński R., *Policja wobec UWÓ i OUN w II Rzeczypospolitej*, „Biuletyn IPN” 2010, nr 12

.Ostatek A.A., *Wydarzenia 1930 roku w Małopolsce Wschodniej a bezpieczeństwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2017.

Potocki R., *Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930–1939*, Lublin 2003.

Torzecki R., *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*, Kraków 1989, *passim*.

Najważniejsze cezury:

Omawiane źródło pochodzi z 1930 r. W tym roku w Indiach ma miejsce początek ruchów wyzwoleniczych: Indyjski Kongres Narodowy, z Mahatmą Gandhim na czele, podejmuje zabiegi zmierzające do przyznania Indiom autonomii. Wielki kryzys gospodarczy, rozpoczęty rok wcześniej w Ameryce, wybucha z całą siłą w Europie. W Hadze podpisano układ wprowadzający w życie plan spłat reparacji niemieckich według projektu Owena Younga. W Niemczech powołano mniejszościowy gabinet Heinricha Brüninga. Coraz częściej w tym kraju zaczyna być używany artykuł 48. konstytucji, zezwalający na wydawanie dekretów prezydenckich. W Polsce, w Krakowie, odbył się Kongres Obrony Prawa i Wolności Ludu zwołany przez Wincentego Witosa, na którym zarządzono odsunięcia od władzy Józefa Piłsudskiego i Ignacego Mościckiego. Główni przedstawiciele opozycji, w tym Wincenty Witos i Wojciech Korfanty, zostają aresztowani i osadzeni w twierdzy brzeskiej. W Gdyni zostaje powołane do życia Polskie Transatlantyckie Towarzystwo Okrętowe (posiadające m.in. transatlantyk „Batory”). Także w Gdyni poświęcono żaglowiec „Dar Pomorza”.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Karolina Maciaszek.